

ФРАУДАТОРНІ ПРАВОЧИННИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

FRAUDULENT TRANSACTIONS IN UKRAINIAN CIVIL LAW: CURRENT REALITIES AND FUTURE PROSPECTS

Маковій В.П., к.ю.н., професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-6847-2309

Стаття присвячена дослідженню теоретичних та практичних аспектів правового регулювання фраздаторних правочинів в українському правовому полі з огляду на чинне та перспективне цивільне законодавство, а також наявні наукові розвідки у даній сфері.

Проаналізовано правову природу фраздаторності в межах процедур банкрутства, законодавства, що регулює банківську діяльність, а також загальних приписів цивільного законодавства.

Встановлено, що правова природа фраздаторності відтворена у загальних положеннях цивільного законодавства через забезпечення публічного правопорядку шляхом реалізації принципів цивільного права, підтримання добросовісності, розумності, справедливості (дотримання моральних засад суспільства), недопущення здійснення цивільного права на шкоду іншим учасникам цивільних правовідносин (зловживання правами).

Зроблено висновок, що визначальною рисою фраздаторного правочину є його мета – завдання шкоди кредиторів, унеможливлення виконання боржником зобов'язання перед кредитором. Поряд з цим на різних етапах становлення фраздаторних правочинів в українському правовому полі простежуються наступні риси: момент вчинення правочину, особливості правового статусу контрагента боржника; ціна позбавлена економічної доцільності; вади в оплаті визначеної ціни.

Диференційовано фраздаторні правочини у вітчизняній правовій площині в рамках конкурсної та позаконкурсної процедур, де остання останнім часом є превалюючою як у перспективній нормотворчості, так і судовій практиці.

Доведено, що фраздаторні правочини займають належне місце серед інших недійсних правочинів доповнюючи цивільно-правовий механізм захисту цивільних прав та інтересів, а це надало можливість їх відмежувати від фіктивних та удаваних правочинів, а також правочинів, які порушують публічний порядок.

Встановлено, що наявні проекти ЦК України 2025 року та Кодексу приватного права 2026 року містять уніфікацію конструкції фраздаторності, яка потребує відповідних редагувань з огляду на вимоги забезпечення правопорядку, формування гармонійного компромісу приватних та публічних інтересів. Висловлена пропозиція стосовно доповнення проектів відповідними положеннями, які б розчистили поле для розвитку фраздаторності в українській цивілістиці.

Ключові слова: фраздаторний правочин, недійсний правочин, шкода, кредитор, боржник, фіктивний правочин, зловживання правом; захист прав, нікчемний правочин, оспорюваний правочин, добросовісність, цивільно-правовий договір, банкрутство, судова практика.

This article examines the theoretical and practical aspects of the legal regulation of fraudulent transactions within the Ukrainian legal framework, taking into account current and prospective civil legislation, as well as existing scholarly research in this field.

The legal nature of fraudulence is analyzed within the context of bankruptcy proceedings, legislation regulating banking activities, and the general provisions of civil law.

It has been established that the legal nature of fraudulence is reflected in the general provisions of civil legislation through the enforcement of public order by implementing the principles of civil law, upholding good faith, reasonableness, and justice (adherence to the moral principles of society), and preventing the exercise of civil rights to the detriment of other participants in civil legal relations (abuse of rights).

It has been concluded that the defining feature of a fraudulent transaction is its purpose—to cause harm to the creditor and to prevent the debtor from fulfilling its obligations to the creditor. Along with this, the following features can be observed at various stages of the development of fraudulent transactions within the Ukrainian legal framework: the timing of the transaction; the specific legal status of the debtor's counterparty; a price lacking economic rationality; and defects in the payment of the specified price.

Fraudulent transactions are distinguished in the domestic legal framework within the context of both bankruptcy and non-bankruptcy proceedings, with the latter recently prevailing in both prospective legislation and judicial practice.

It has been demonstrated that fraudulent transactions occupy a rightful place among other void transactions, complementing civil law mechanisms for the protection of civil rights and interests, which has made it possible to distinguish them from fictitious and sham transactions, as well as transactions that violate public order.

It has been established that the current drafts of the Civil Code of Ukraine 2025 and the Private Law Code 2026 contain a unified concept of fraudulence that requires appropriate revisions in light of the need to ensure the rule of law and to strike a harmonious balance between private and public interests. A proposal has been made to supplement the drafts with relevant provisions that would pave the way for the development of fraudulence in Ukrainian civil law.

Key words: fraudulent transaction, void transaction, damage, creditor, debtor, fictitious transaction, abuse of rights; protection of rights, null and void transaction, contestable transaction, good faith, civil law contract, bankruptcy, judicial practice.

Актуальність дослідження. Розвиток суспільства потребує формування різноманітних соціальних конструкцій з метою досягнення компромісу між приватним та публічними інтересами, серед яких особливе місце займає нормативний матеріал щодо визнання правочину недійсним. Притому, що саме визнання правочину недійсним сприймається у цивільному законодавстві з позиції способу захисту цивільних прав та інтересів

(п. 2 ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України – надалі ЦК України) або форми охорони приватного інтересу, з одного боку, а з іншого в якості інструменту відновлення правопорядку або форми охорони публічного інтересу.

Чинне законодавство передбачає досить широкий спектр підстав до визнання правочину недійсним, які піддані в цивільно-правовій науці та судовій практиці прискіпливому аналізу та диференціації. Актуальність

даного питання безпосередньо підтверджується кількістю та предметним обсягом розглянутих цивільних і господарських справ у контексті викладеного. Оскільки визнання правочину недійсним є одним із вагомих складових змісту поведінки його учасника задля захисту своїх справ, то кількість таких справ буде відігравати першочергове значення у розрізі наведеного. Згідно статистичних даних у 2021 році судами першої інстанції було розглянуто 197896 цивільних справ у спорах, що виникають із правочинів [1], у той час як за аналогічною категорією спорів в межах господарського судочинства – 39090 справ [2]. Вже у 2025 році спостерігається збільшення наведених показників у кількості справ вказаної категорії – 398359 [3] та 32359 відповідно [4]. Притому, що з огляду на предмет даного дослідження до вказаних показників варто додати також і інші види справ, зокрема справи про банкрутство в межах господарського судочинства.

Конструкція фразеологічного правочину посеред інших недійсних правочинів вирізняється низкою ознак, які проявляються на всіх етапах прийняття та реалізації змісту такого його учасниками, що потребує чіткого відмежування від інших правочинів з певною вадою. В умовах рекодифікації цивільного законодавства та трансформації суспільного буття української спільноти нагально гостро стоїть питання в опрацюванні цивільно-правових механізмів, які б могли забезпечити гармонійне поєднання приватних та публічних інтересів у сформованому правопорядку. Висловлене актуалізує вивчення природи фразеологічних правочинів в умовах сьогодення та в певній перспективі, зокрема з огляду на концепт оновлення цивільного законодавства в Україні.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Правова природа та сутність фразеологічних правочинів була предметом дослідження кола науковців-правників та практиків з огляду на термінологічні характеристики (К.Б. Дудорова, О.Л. Садиленко), місце даних правочинів у цивільному праві (Л.А. Музика, О.І. Надієнко), співвідношення з удаваними та фіктивними правочинами (Г.С. Гофельд, М.Ю. Самох), особливостей прояву основних ознак фразеологічного правочину у судовій практиці (О. Банасько, М. Бондарєва, Н. Василюк), диференціації фразеологічних правочинів на практиці (В. Крат, Я.В. Нечипорук).

Наведені наукові розвідки свідчать про досить широкий простір наукової думки щодо природи та сутності фразеологічних правочинів у теоретичній та практичній площині, які неабияк актуалізують подальшу розробку цієї проблематики, зокрема у площині оновлення українського цивільного законодавства.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є вивчення правової природи та сутності фразеологічних правочинів й особливостей їх правового регулювання з огляду на умови сьогодення і перспективу оновлення цивільного законодавства в Україні.

Виклад основних положень. Фразеологічність як ознака недійсності правочину має досить глибоке коріння, започатковане ще у римській цивілістиці, пов'язане з поведінкою боржника, спрямованою на завдання шкоди кредиторів [5], з одного боку, та допущенням шахрайського умислу з боку боржника, з іншого [6, с. 53]. Сутність наведеного явища полягає у вчиненні правочину боржником з третьою особою з метою унеможливлення виконання зобов'язання перед кредитором, чим заподіюється шкода останньому. Оскільки під шахрайством в межах ст. 190 Кримінального кодексу України розуміється обман чи зловживання довірою, то підхід за яким вводиться в оману суспільство і первісний кредитор щодо сутності та правових наслідків при вчиненні фразеологічного правочину цілком обґрунтований.

Аналіз положень чинного законодавства свідчить про використання поняття фразеологічних правочинів у положеннях спеціальних нормативних актів та сутності таких

в загальних приписах ЦК України. Так, Кодекс України з процедур банкрутства оперує поняттям фразеологічних правочинів поряд з правочинами, які можуть бути визнані недійсними згідно ст. 42 даного нормативно-правового акта, у випадку визначення заінтересованої особи стосовно боржника (ст. 1) та застосування проміжного фінансування (ст. 33⁹). У буквальному викладенні нормативних приписів мова йде про зв'язок обох видів правочинів через сполучник «чи» у контексті змісту ст. 33⁹, що свідчить про поєднання однорідних членів речення, де допускається наявність лише одного [7, с. 1600-1601], а також використання сполучника «або» для їх логічного поєднання згідно ст. 1, де маємо тлумачення розділового значення (використовується одне із наведених понять за аналогією з «чи») або пояснювального значення (уточнення – «тобто», «іншими словами») [7, с. 2]. Тобто, якщо ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства допускає ототожнення фразеологічних правочинів із правочинами, визначеними ст. 42, то вже ст. 33⁹ їх розмежовує, надаючи можливість правозастосувачеві використати тільки один із них. Більше того, ст. 1 розглянутого законодавчого акта прямо вказує на сторону фразеологічного правочину, вчиненого боржником, або правочину, який згідно ст. 42 визнано недійсним. Тобто за таких умов фразеологічний правочин у наведеному предикаті у певній мірі протиставляється визначенням у ст. 42 правочинам, які визнаються недійсними за рішенням суду.

Таке унормування сутності правочинів в межах процедур банкрутства, які може вчинити боржник на шкоду інтересам кредитора, не слугує основній засаді права – правовій визначеності. Щодо наведеного, то на думку В. Крата колишнє законодавство у цій сфері (ст. 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом») теж розкривало сутність фразеологічних правочинів, де було перераховано фактично ті ж правочини, які відображені у ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства [8], що цілком перегукується із його думкою вже щодо нового законодавства [9] та підтримано науковцями [6, с. 53]. Вочевидь, викладені міркування обґрунтовують позицію внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства з метою уникнення неоднозначного тлумачення прокоментованих нормативних приписів в цій частині.

Закон України «Про виконавче провадження» у ч. 4 ст. 9 містить перелік правочинів, які за ознаками цілком узгоджуються з сутністю фразеологічних правочинів, де визначені такі риси: стосуються майна боржника, внаслідок вчинення унеможливають задоволення вимог кредитора; були вчинені після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство.

Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у ст. 38 посеред заходів щодо забезпечення збереження активів банку, запобігання втрати майна та збитків банку містить правову конструкцію визнання нікчемними правочинів, вчинених банком, в якому здійснюється тимчасова адміністрація та/або процедура ліквідації, яким притаманні такі риси: майновий характер; має негативні наслідки для платоспроможності банку; порушують іншим чином права та інтереси банку. Тобто, фактично за таких умов мова йде про ознаки фразеологічного правочину. Притому, що у розрізі даного закону наявне пов'язування унеможливлення задоволення вимог кредитора та одночасно порушення прав як боржника, так і кредитора, що цілком корелює із наведеними вище положеннями Кодексу України з процедур банкрутства на відміну від проаналізованих норм Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Викладене стало передумовою до висновку, що фразеологічність в українському законодавстві притаманна

лише окремим видам справ, наприклад банківської сфери та виконавчого провадження [10, с. 239]. Такий висновок зроблений був до внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства у 2024 році з метою приведення його у відповідність до вимог Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 (далі – Директива). У положеннях п. 30 та п. 67 Директиви прямо зазначається на потребі визначення національним законодавством про неплатоспроможність та банкрутство норм, які б попереджували зловживання боржниками своїми правами на шкоду кредиторам в межах відповідних процедур банкрутства з використанням конструкції фродакторного правочину в ділових взаєминах. Однак, такий висновок теж є суперечливим, оскільки ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства, яка з погляду на викладене вище містить ознаки фродакторності, у зв'язку з цим не зазнала змін.

На противагу до викладеної точки зору звернена увага на більш широкому застосуванні фродакторності як правового інструменту протидії недобросовісності поведінки боржника та зловживання його своїм правом у контексті змісту тлумачень Верховного Суду щодо використання наведеної конструкції у судовій практиці з огляду на зміст п. 6 ст. 13 та ст. 13 ЦК України. Саме цей аналіз позиції вищої судової інстанції надав можливість виокремити такі риси фродакторного оплатного правочину, тобто такого який заподіює шкоду кредиторів: момент вчинення правочину; особливості правового статусу контрагента боржника; ціна позбавлена економічної доцільності; наявні вади в оплаті визначеної ціни. Відповідним чином для фродакторного безоплатного правочину пропонується до визначення такі риси: відчуження майна після пред'явлення позову про стягнення заборгованості; відчуження майна безоплатно; відчуження на користь близького родича; унеможливлення задоволення вимог кредитора через зниження рівня платоспроможності боржника [11, с. 21].

Останній підхід до розуміння законодавчого відтворення фродакторності в межах українського правового поля цілком підтриманий В. Кратом, який власну думку чітко відтворив у відповідних судових рішеннях, де фродакторність диференційована залежно від процедури задоволення вимог кредитора за основним зобов'язанням: конкурсне та позаконкурсне його оспорування. При цьому, здійснюючи тлумачення чинного законодавства суддя й науковець пропонує в межах позаконкурсного оспорування фродакторного правочину розглядати конструкції цивільного законодавства, які надають можливість боржнику (кредиторів за іншим зобов'язанням) застосувати прощення боргу в якості обставини, яка завдає шкоди кредиторів за основним зобов'язанням (ст. 605 ЦК України) [9]. У наведеній нормі ЦК України мова йде про допущення застосування вказаної підстави припинення зобов'язання лише за умови, що це не порушує права інших осіб, а це фактично створює підстави до визнання відповідного правочину фродакторним.

При цьому в межах чинного цивільного законодавства позиція Верховного Суду щодо фродакторності у змісті правочину ґрунтується на застосуванні загальних приписів ЦК України (п. 6 ст. 3 та ч. 3 ст. 13), де перша конструкція полягає у реалізації справедливості, добросовісності та розумності у поведінці сторін правочину, а друга – недопущені дій учасника цивільних правовідносин, які вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі та зловживання правом в інших формах, що є фактично деталізацією змісту ст. 68 Конституції України («Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей») [12].

Наведені думки науковців та судової практики при аргументації застосування загальних засад цивільного законодавства в обґрунтування фродакторності відповід-

ного правочину також використовують нормативні положення ст. ст. 203, 215, 228, 234, 235 ЦК України, що вимагає релевантного аналізу положень чинного цивільного законодавства.

Фактичні обставини фродакторного правочину в межах ст. 203 ЦК України можуть охоплюватись змістом ч. 1 (зміст правочину суперечить положенням чинного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам) або ч. 5 (правочин не спрямований на реальне настання правових наслідків, що ним обумовлений).

Дослідження нормативної частини ст. 228 ЦК України надає можливість виділити дві частини предикатної форми, наявність якої забезпечує кваліфікацію правочину як недійсного: 1) порушення публічного порядку; 2) невідповідність інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. За умови першого юридичного складу правочин є нікчемний, а другого – визнається недійсним за рішенням суду. Для фродакторних правочинів судовою практикою [13] та науковцями [14, с. 169] висловлена позиція щодо застосування саме конструкції недійсного правочину, який порушує публічний порядок на підставі ч. ч. 1 та 2 ст. 228 ЦК України.

При цьому варто відзначити можливість застосування саме ч. 3 ст. 228 ЦК України, яка містить накопичення юридичного складу вже другого роду, як наслідок визнання фродакторного правочину недійсним за рішенням суду саме у зв'язку з його невідповідністю моральним засадам суспільства. Дійсно, коректніше ч. ч. 1 та 2 ст. 228 ЦК України застосувати як спеціальні норми для віднесення фродакторних правочинів до числа недійсних у випадку наявності обставин, передбачених ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Щодо ч. 3 ст. 228 ЦК України, то варто її використовувати як спеціальну у поєднанні із порушеннями відповідними фродакторними правочинами загальних положень цивільного законодавства (п. 6 ст. 3 та ч. 3 ст. 13 ЦК України). Такий підхід цілком релевантний сутності наведених цивільно-правових норм, де перш за все мова йде про не узгодження фродакторного правочину із моральними засадами суспільства з огляду на сутність останніх в межах колишнього законодавства у сфері захисту суспільної моралі як системи етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливості (ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі»).

Кваліфікація фродакторного правочину у співвідношенні із фіктивним згідно ст. 234 ЦК України здійснюється у контексті їх отождолення [15, с. 32] або чіткого розмежування за відповідними ознаками [6, с. 56]. Необхідно погодитись, що з огляду на ознаки фродакторного та фіктивного правочинів все ж таки ми маємо дві різні підмножини недійсних правочинів, які іноді можуть перетинатись утворюючи фродакторні правочини, яким притаманні ознаки фіктивності, що підтверджене наведеною судовою практикою

Окремої уваги у судовій практиці [16] та наукових працях [17, с. 85] приділяється питанню прояву ознак удаваних правочинів у змісті фродакторності, з чим можна в певній мірі погодитись як допущення окремих випадків.

З викладеного необхідно дійти висновку щодо відсутності правової визначеності стосовно кваліфікації фродакторності у змісті недійсних правочинів, де наявний підхід загального унормування, який ґрунтується на положеннях загальних приписів цивільного законодавства щодо його основних засад (п. 6 ст. 3 та ч. 3 ст. 13 ЦК України) й нормативного підґрунтя в межах врегулювання банківської діяльності та процедур банкрутства з однієї сторони, а також спеціальних положень цивільного законодавства, яке визначає підстави та наслідки недійсності правочи-

нів (ст. ст. 203, 215, 228, 234, 235 ЦК України), з іншої. Така модель негативно впливає на правопорядок й створює передумови до неоднозначності в правозастосуванні на прикладі відповідних судових рішень, на що звернена увага дослідниками цього питання [9].

Викладене спонукало до врахування наведених проблемних питань при оновленні ЦК України, що відображене в його проектах 2025 [18] та 2026 [19] років. У змісті проекту 2025 року чинна ст. 228 ЦК України розщеплена на дві статті 228 та 228¹, де перша корелює із положеннями ч. ч. 1 та 2 ст. 228 ЦК України, а друга у питомій вазі узгоджена зі змістом ч. 3 ст. 228 ЦК України. Тобто фактично маємо справу із продемонстрованим вище розщепленням фразаторних правочинів на абсолютно та відносно недійсні. Хоча наявна наукова позиція щодо сутності фразаторності у проекті 2025 року, яка схиляється до прояву такої лише в межах ст. 228¹ у взаємозв'язку із загальними засадами цивільного права, серед яких на зміну терміну «моральні засади» введено поняття «доброзвичайність» в тотожному смисловому навантаженні [20, с. 394]. Такий підхід сформований знову таки через відсутність дефініції фразаторних правочинів у проекті 2025 року й застосування моделі його тлумачення до врегулювання правочинів із ознаками фразаторності, яка була продемонстрована вище для чинного цивільного законодавства.

Проект 2026 року вже доповнений нормами, які визначають сутність фразаторного правочину як такого, який вчинений всупереч інтересам кредитора (ст. 252), що охоплює як конкурсне, так і позаконкурсне його оспорування, охарактеризоване раніше. При цьому проектом допускається недійсність фразаторного правочину лише за рішенням суду, тим самим виключаючи можливість віднесення до таких правочинів, передбачених ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», оскільки відповідних змін до неї проектом не передбачено. Водночас, зміст ст. 244 проекту 2026 року більш принагідно відображає коло обставин, які суперечать вимогам доброзвичайності, на відміну від аналогічної ст. 228¹ проекту 2025 року, що створює правове підґрунтя для прояву фразаторності у змісті правочину. Дещо суперечливими за логічністю виглядають положення ч. 2 ст. 252 наступного змісту: «фразаторний договір може бути визнано недійсним». За такого формулювання у випадку невизнання фразаторного правочину недійсним отримуємо порушення балансу між інтересами як приватних осіб, так і публічного правопорядку. Логічний предикат має бути у наступному формулюванні: якщо судом доведено фразаторність правочину, то має бути рішення суду щодо визнання його недійсним з відповідними правовими наслідками. Прикладом такої

норми може бути ч. 2 ст. 234 ЦК України щодо фіктивного правочину.

Висновки. Вивчення природи фразаторних правочинів в українському цивільному праві з огляду на наявні приписи позитивного права, теоретичні напрацювання та судову практику, а також аналіз перспектив правового врегулювання наведених відносин, надають можливість дійти наступних висновків.

По-перше, фразаторні правочини отримали належне теоретико-прикладне обґрунтування саме в судовій практиці та поступове відтворення у спеціальному законодавстві, що регулює процедури банкрутства та банківську діяльність.

По-друге, правова природа фразаторності відтворена у загальних положеннях цивільного законодавства через забезпечення публічного правопорядку шляхом реалізації принципів цивільного права, підтримання добросовісності, розумності, справедливості (дотримання моральних засад суспільства), недопущення здійснення цивільного права на шкоду іншим учасникам цивільних правовідносин (зловживання правами).

По-третє, визначальною рисою фразаторного правочину є його мета – завдання шкоди кредиторів, унеможливлення виконання боржником зобов'язання перед кредитором. Поряд з цим на різних етапах становлення фразаторних правочинів в українському правовому полі простежуються наступні риси: момент вчинення правочину, особливості правового статусу контрагента боржника; ціна позбавлена економічної доцільності; вади в оплаті визначеної ціни.

По-четверте, фразаторні правочини у вітчизняній правовій площині диференціюються в рамках конкурсної та позаконкурсної процедур, де остання останнім часом є превалюючою як у перспективній нормотворчості, так і судовій практиці.

По-п'яте, фразаторні правочини займають належне місце серед інших недійсних правочинів доповнюючи цивільно-правових механізм захисту цивільних прав та інтересів, що надало можливість їх відмежувати від фіктивних та удаваних правочинів, а також правочинів, які порушують публічний порядок.

І нарешті, наявні проекти ЦК України 2025 року та Кодексу приватного права 2026 року містять уніфікацію конструкції фразаторності, яка потребує відповідних редагувань з огляду на вимоги забезпечення правопорядку, формування гармонійного компромісу приватних та публічних інтересів. Зокрема, висловлена пропозиція стосовно доповнення проектів відповідними положеннями, які б розчистили поле для розвитку фразаторності в українській цивілістиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2021 рік. Веб-сайт: Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21.
2. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку господарського судочинства за 2021 рік. Веб-сайт: Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21.
3. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2025 рік. Веб-сайт: Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025.
4. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку господарського судочинства за 2025 рік. Веб-сайт: Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025.
5. Крат В. Фразаторність від Юстиніана. Веб-сайт: Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1153404/>.
6. Самох М.Ю. Фразаторні та фіктивні правочини: порівняльно-правовий аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. С. 51-56.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпін: Перун, 2005. 1728 с.
8. Крат В. Фразаторні конструкції: судова практика 13 травня 2022 року. Веб-сайт: Верховний Суд. URL: <https://surl.li/gvxiav>.
9. Крат В. Вступ до фразаторності правочину. Веб-сайт: Верховний Суд. URL: <https://surl.li/xgmfqv>.
10. Надієнко О.І. Фразаторні правочини у цивільному праві України: переваги та недоліки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 237-239.
11. Бондарева Н., Василюк Н. Конструкція фразаторного правочину в судовій та нотаріальній практиці: окремі аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2022. № 5(124). С. 18-24.
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 лютого 2026 року у справі № 910/6654/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134266626>.

13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 січня 2024 року у справі № 761/40240/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116291132>.
14. Музика Л.А. Фраудаторні правочини: поняття та ризики при правозастосуванні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 167-170.
15. Теремецький В. І., Якушин А. О. Визнання правочину недійсним з підстав його фіктивності. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи: Матеріали регіональної науково-практичної конференції, м. Рівне, 14 березня 2024 р. Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2024. С. 29-33.
16. Банасько О. Фраудаторні правочини у процедурі банкрутства (неплатоспроможності) у судовій практиці Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду. *Веб-сайт: Верховний Суд*. URL: <https://surl.li/pitbab>.
17. Гофельд Г.С. Відмежування фраудаторного правочину від фіктивного та удаваного правочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Випуск 86: частина 2. С. 82–86.
18. Проект Закону Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої від 21 вересня 2025 року № 14056. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57356>.
19. Проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) від 22 січня 2026 року № 14394. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69528>.
20. Садиленко О. Л. Визначення фраудаторних правочинів у вітчизняній судовій практиці. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск 06. Частина 1. С. 389-395.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.05.2026